

VALLÁSRÓL SZABADON

Absztraktkötet

a Magyar Szociológiai Társaság Vallásszociológiai szakosztályának és a Selye János Egyetem Református Teológiai Karának műhelykonferenciájáról

Szerkesztette: Hegedűs Rita

Komárom, 2024. szeptember 4.

Selye János Egyetem

Vallásról szabadon - absztraktkötet

Komárom, 2024. szeptember 4., Selye János Egyetem

A kötet szerkesztője: Hegedűs Rita

ISBN 978-80-8122-505-5

Tartalomjegyzék

Absztraktok	5
Bíró Emese – Török Emőke	
Demeter-Karászi Zsuzsanna	
Gereben Ferenc	
Gyurgyík László	
Hegedűs Rita	
Heidl Sára Eszter	
Kamarás István OJD	
Máté-Tóth András	
Nagy Péter Tibor	
Révay Edit	
Rosta Gergely	
Szilágyi Edit	
Vancsó Anna	
A program	18

Nők a lelkészi pályán

A „Nők a lelkészi pályán” (NKFI-128313) kutatásunk elsődleges célja annak feltárása, hogyan élik meg és értelmezik a protestáns felekezetekhez tartozó női lelkészek lelkészi és női szerepeiket az egyházban, a gyülekezetekben és a családi életben. Vizsgáltuk továbbá, hogy a női és családi szerepeik, illetve a munkához való viszonyuk mennyire tükröz modern és hagyományos elemeket. Feltételeztük, hogy noha a női lelkészi szerep egyértelműen része a nők egyre nagyobb társadalmi szerepvállalásának, a lelkésznők mégis részben ellentmondásos elvárásokkal találkozhatnak a lelkészi munkájuk során. Ez két fő okból adódhat: egyrészt, mert nőként vezető pozícióban vannak egy hagyományos vallási értékeket képviselő közösségben, másrészt, mert nőként vezető szerepet töltenek be egy olyan munkahelyi környezetben, amelyet hagyományosan a férfiak dominálnak.

Kutatásunkban 35 személyes mélyinterjút készítettünk protestáns lelkésznőkkel, akik a református, az evangélikus vagy az unitárius felekezetekhez tartoznak. Nem valószínűségi, célirányos mintavételt alkalmaztunk hólabda mintavétellel kombinálva. Egy változatos minta összeállítására törekedtünk a következő mintavételi szempontok alapján: felekezeti hovatartozás, életkor, szolgálati hely (főváros, vidéki város, kisebb település), gyülekezeti lelkészi státusz (gyülekezetvezető vagy beosztott lelkész). Az interjú-vezérfonal főbb témakörei a következők voltak: pályaválasztás, teológiai tanulmányok, lelkészi pálya állomásai és lelkészi munka feladatai, célok a lelkészi pályán, gyülekezettel való viszony, munkamagánélet egyensúly, női sajátosságok, segítő és akadályozó tényezők a lelkészi pályán. Az interjúkat 2019-2023 között készítettük, a COVID-19 járvány miatt majdnem másfél év kényszerszünettel. Emellett 9 férfi lelkésszel készítettünk interjút, illetve 4 fókuszcsoportos interjút készítettünk lelkészi pályára készülő női és férfi teológus hallgatókkal. Az adatfelvétel és az NKFI kutatás 2023-ban lezárult, az eredmények publikálása viszont még folytatódik.

Elérhetőségek: biroemese@yahoo.com és torok_emoke@hotmail.com

Demeter-Karászi Zsuzsanna – Pusztai Gabriella (Debreceni Egyetem)

A felekezeti felsőoktatás intézményi kultúrája hallgatói perspektívából

A nemzetközi kutatások felvetik, hogy a vallási kötődésű felsőoktatásnak a 21. században sokkal karakteresebb sajátosságai lehetnek, mint korábban. Ennek oka, hogy a felsőoktatás a nemzetközi rangsorfetisizmus hatására kialakuló *monkey policy*-nak köszönhetően uniformizálódott, ez pedig az erősen pluralizálódott társadalmi környezetben nem elégíti ki a hallgatói igényeket. Mindennek következtében a hallgatókért folyó verseny során megnövekedhet a különbség az állami és a privát, így a vallási kötődésű szektorok között is, és hangsúlyosabbá válhat az intézményi identitás és kultúra kifejezése annak érdekében, hogy speciális hallgatói csoportok elvárásainak feleljenek meg. A felekezeti szektor sokszínűsége több ponton is megragadható, a legjobban mégis az intézményi kultúrában érhető tetten, ugyanis a sokszínűség, valamint az eltérő funkciók hangsúlyozására az intézményi kultúra csatornáit használják fel az intézmények. A felekezeti intézményekre jellemző intézményi kultúrát egyesek az intézményvezetés, az oktatás, a tudományos kutatás, mások a hallgatótársadalom és a diákélet dimenzióiban látják vizsgálhatónak. Kutatásunkban az intézményi kultúra kutatások eredményeit továbbgondolva az intézményi kultúra hallgatói dimenzióit vizsgáljuk.

Kutatásunk célja annak vizsgálata, hogy eltérő társadalmi és kulturális háttérű hallgatói érdekcsoportok tartoznak-e a felekezeti felsőoktatási intézményekhez, s máshogy érzékelik-e maguk körül a felsőoktatási intézmények kultúráját, valamint máshogy alakul-e a felsőoktatási karrierjük. Kutatásunkban két ország, egy-egy határmenti régiójának felsőoktatási intézményeit vizsgálva végeztünk szektorközi összehasonlítást. Kutatásunk alapját a SRAPHE 2019 (*Students in Religious Affiliated and Public Higher Education*) adatbázis képezte, mely összesen 922 főt számlál. Feltételeztük, hogy az intézményi kultúra hallgatói dimenzióit vizsgálva eltérések tapasztalhatóak a szektorok között, ezáltal egy sajátos intézményi kultúra mutatható ki az egyes szektorokban. A hallgatói szinten érzékelt intézményi kultúra dimenzióiként a rekrutációt, a tanulási jellemzőket, valamint az intézményen belüli kapcsolati integrációt azonosítottuk.

Eredményeink alapján kijelenthetjük, hogy a felekezeti felsőoktatási intézmények sajátos funkciója és intézményi kultúrája rajzolódott ki. Ezeknek az intézményeknek a hallgatókra gyakorolt hatása már az hallgatói szocializáció anticipációs szakaszában megragadható, majd a hallgatók tanulmányi és eredményességi konstrukcióiban is több ponton tetten érhető. Eredményeink elméleti és gyakorlati hasznosíthatóságát abban látjuk, hogy általuk felhívjuk a felekezeti szektor döntéshozóinak figyelmét arra, hogy kiaknázva a sajátos arculatban rejlő lehetőségeket, kiemelten felvállalva formális és informális küldetésükben az egyházas jellemvonásokat, a szűkülő hallgatói piac érdekeltjeit bevonva egy olyan intézményi kultúra alakítható ki, mely megállja a helyét a 21. század felsőoktatási versenyszférájában.

Kulcsszavak: intézményi kultúra, vallási kötődésű felsőoktatás, felekezeti felsőoktatás, szektorközi összehasonlítás

Elérhetőség: demeter-karaszi.zsuzsanna@arts.unideb.hu

Gereben Ferenc

Elszálltak már, hajh, az évek... Egy pannonhalmi osztályközösség életútja 1956-tól 2021-ig

Képes előadás az osztályközösség történetéről.

Elérhetőség: gerebenferenc@gmail.com

Gyurgyík László

Szlovákia lakossága felekezeti összetételének alakulása a (cseh)szlovák népszámlálási adatok alapján, különös tekintettel a szlovákiai magyarságra és felekezeten kívüliekre

Az előadás Szlovákia lakossága felekezeti összetételének változásait vizsgálja az 1921 és 2021 közötti időszakra vonatkozólag a (cseh)szlovák népszámlálási adatok tükrében. A (cseh)szlovák népszámlálásoknak a felekezeti hovatartozás vizsgálatával kapcsolatos módszertani sajátosságainak ismertetése után áttekintjük át az elmúlt 100 évben bekövetkezett felekezeti hovatartozás változásait. Az elmúlt évszázad változásait három szakaszra tagolva vizsgáljuk: 1. a két világháború közötti időszak, 2. a kommunista éra, 3. a rendszerváltást követő időszak. Az országos adatokkal párhuzamosan a szlovákiai magyarság felekezeti változásait is elemezzük. A felekezeti és a nemzetiségi hovatartozás összefüggéseinek egyes aspektusaira is rávilágítunk. A rendszerváltás utáni 4 népszámlálás adatainak elemzésénél kiemelt figyelmet fordítunk a felekezeten kívüliek számának, arányának változásaira. Az 1921 és 2021 közötti felekezeti változások áttekintése után részletesebben megvizsgáljuk a 2011 és 2021 közötti időszak változásait. Elsősorban országos szintű adatokkal dolgozunk, de bizonyos összefüggéseket járási és településszintű adatok alapján is vizsgálunk. Végezetül kísérletet teszünk az elkövetkező évtizedben várható változások előrejelzésére.

Elérhetőség: mercurius2@gmail.com

Hegedűs Rita (Selye János Egyetem)

Önkéntesek vallásossága, vallásosok önkéntessége

Amikor a vallásosság hatását vizsgáljuk egy adott területen, akkor a vallásosság dimenziói közül a következményekre vagyunk kíváncsiak, akár mondhatjuk, arra, hogy van-e valamilyen megfogható társadalmi „haszna” az egyének e beállítódásának. De tulajdonképpen arról is ismereteket szerzünk, hogy milyen módon, milyen mechanizmusokon keresztül érvényesül az adott hatás, hogy tehát hogy működik a vallás az egyén életében, és milyen összetett, hányféle jelentése és jelentősége lehet. A vallásosság és önkénteskedés kapcsolatának jelen vizsgálata során a vallás értelemadó szerepe az egyik fontos pont.

Az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Pszichológiai Intézete „Az önkéntes munkavégzés mentális és fizikai egészségmutatókkal való összefüggéseinek vizsgálata” című felmérésének adatait használva kifejezetten az önkéntesek csoportján belül vizsgálódunk, amelynek segítségével több információt kaphatunk a tényleges tevékenységről s annak háttéréről, de a vallásossággal összefüggő kérdések is. Fő kérdéseink: A vallásos és nem vallásos önkénteseknek másmilyen-e az összetételük, máshogyan önkénteskednek-e, és másmilyen-e a lelki egészségük, szubjektív jólétük?

Elérhetőség: hegerita@gmail.com

Heidl Sára (Bécsi Tudományegyetem - Religion and Transformation Research Group)

Megmagyarázhatatlan élmények kutatása és értelmezése

Jelenleg egy potenciális posztdoktori kutatás ötletén dolgozom, amelyet korábbi kutatásaimra építve tervezek megvalósítani. Az ötlet a fesztiválkutatásaimból fakad, amelyekben interjúk terepmunkám során a fesztiválélménnyel foglalkoztam. Interjúalanyaim megfoghatatlan, megmagyarázhatatlan élményeikről beszéltek, amelyeket egy fesztivál alatt - vagy akár azon kívül - éltek át. Legtöbben tartózkodtak a 'vallási élmény' kifejezés használatától, sokan a 'spiritualitás' kifejezést pedig derogálónak tartották ("spiri"), azonban amikor körülírták, összefoglalták élményeiket és elmondták azok jellemzőit, sokszor vallási szemantikát használtak. Korábbi kutatásokból és elméletekből merítve (Jamestől kezdve Maslow, Csíkszentmihályi és Rosa elméleteit követve) összegyűjtöttem jellemzőket, amelyek a vallási, vagy vallási jellegű élményeket írják le. A fent említett kutatók számára egyértelmű, hogy ha ki is emeljük az élményt a vallási 'csomagolásból', természetében, minőségében, jellemzőiben megtalálható a vallási eredet vagy a vallási jelleg. Ezt empirikus kutatásom is megerősítette, és mivel interjúalanyaim elzárkóztak a 'vallásos' öncímkézéstől, ezt a kifejezést elkerülve a vallásszerű, vallási jellegű kifejezéseket használtam, amelyet úgy definiáltam, hogy olyan dolog (élmény, tárgy, tér, idő stb), amely 'hasonló a valláshoz, vagy vallási gyökerei vannak, de nem vallás'. Erre a definícióra azért volt szükség, mert az angol nyelvben nincs olyan kifejezés, ami a magyar terminusokat megfelelően szemlélteti. Ezért a 'religious-like', 'kind of religious' és hasonló elvetése után megalkottam a 'religionesque' fogalmát, amely szerintem megragadja a vallásszerűség lényegét. Jövőbeli kutatásomban egyrészt a religionesque élmények elméleti megközelítésére és kidolgozására szeretnék koncentrálni, másrészt empirikus adatokat gyűjteni megmagyarázhatatlan élményekről, azok értelmezéséről, kiváltó okairól és hatásáról magyar közegben.

Elérhetőség: heidlsara01@gmail.com

Kamarás István OJD

Vallásosság és előítéletesség

2015-ben egy 282 főből álló, főiskolás, egyetemista és zömmel fiatal (25-40 éves) diplomás mintán vizsgáltam az egyházas rendszeresen vallásgyakorló és a maga módján vallásosság, valamint a külsődleges és belsőleges vallásosság összefüggését az előítéletességgel. *Allport Religious Orientation Scale* skálájának *R. L. Gorsuch* és *D.G. Venable* által átdolgozott változatának segítségével, először az egyházasan/maguk módján vallásosság és az előítéletesség, majd az külsődleges/belsőleges vallásosság és az egyházasan/maguk módján vallásosság, végül a külsődlegesen/belsőlegesen vallásosság és az előítéletesség összefüggését vizsgáltam. Az általam vizsgált körben a belsőleges vallásosság jóval inkább az egyházas, a külsődleges és a kiegyenlített vallásosság pedig jóval inkább a maga módján vallásossággal jár együtt. Bár az egyházasan vallásosak valamivel kevésbé bizonyultak előítéletesnek, mint a nem vallásosak, akik nyitottabbnak bizonyultak, mint a maguk módján vallásosak, az is egyértelmű, hogy a rendszeresen gyakorló egyházas vallásosság korántsem véd meg hatékonyan az előítéletektől. A belsőlegesen vallásosak nyitottabbnak bizonyultak, mint a külsődlegesen és a kiegyenlítettten vallásosak. A kisebb mértékben belsőlegesen vallásosak körében az egyházi keretben történő rendszeres vallásgyakorlat növeli a nyitottságot.

Elérhetőség: istvankamaras3@gmail.com

Máté-Tóth András (Szegedi Egyetem)

Az irgalom kultúrájának társadalmi relevanciája

Előadásomban hamarosan megjelenő, *Az irgalom kultúrája* című (Gondolat 2024) c. könyvem egyik vezérgondolatát szeretném vitára bocsájtani. Az irgalom kifejezést, érzést vagy cselekvést elsősorban személyes dimenzióban használjuk. Az irgalom felfogásomban viszonyrendszer, amelynek főszereplője az, aki irgalmat gyakorol, aki eltekint a jogos büntetés kiszabásától és a jóvátételtől. Nem azért, hogy ezzel relativizálja a társadalmi együttélést lehetővé tévő és fenntartó normákat, hanem azért, hogy a normaszegőt a büntetés helyett a megbocsájtás erejével és élményével segítse vissza a normák szerinti magatartásra. Az irgalom a *sensus communisra* (Hans-Georg Gadamer) épít, arra a köztudott és általánosan osztott plauzibilitási struktúrára, illetve mitikus mátrixra (Peter L. Berger), amelyben a normák magátólértődőek. A késő modernitás társadalmában úgy tűnik, szétfoszladozott a plauzibilitási struktúrák szövete, ám az értékészociológiai kutatások szerint ezzel együtt léteznek kvázi általánosan elfogadott értékek. Az irgalom kultúrája azt az alapállást fejezi ki, miszerint senki sem felel meg tökéletesen a társadalmi normáknak, ezért mások irgalma miatt nem rekesztik ki a társadalomból. Ez a társadalmi együttélésnek – amit konvivenciának nevezek – alapténye. Így nyer szekuláris értelmet az, amit Jézus a hegyi beszédben így fogalmazott meg: „Legyetek hát irgalmasok!” (Lk 6, 36)

Elérhetőség: matetoth@rel.u-szeged.hu

Nagy Péter Tibor (Eötvös Loránd Tudományegyetem – Wesley János Lelkészképző Főiskola)

Népszámlálás és felekezetszociológia

A vallásszociológia elsősorban azokat az adatbázisokat becsüli nagyra, melyek a vallásosságról sok mutatót (több dimenziót) tartalmaznak. Ezek az adatbázisok azonban – akár elemszámuk miatt, akár a kérdőív hosszúsága miatt – szükségképpen kevésbé alapos adatokat tartalmaznak arról, hogy milyen társadalmi körülményei vannak az egyes vallásos csoportoknak, illetve hogy felekezeti szempontból konkrét lakóhelyükön, konkrét foglalkozási csoportjukban kisebbségi vagy többségi státuszban vannak. A legtöbb vallásszociológiai kérdőív nem tér ki a házastárssal, illetve a gyerektől való különbözőségekre. Az előadás azt tekinti át, hogy jellegzetesen – bár különböző értelemben – vallásilag plurális társadalmakban, mint a magyarban, a romániaiban, az izraeliben, az osztrákban, a britben stb., a népszámlálás egyfelől tükröz egy vallásossági állapotot (felekezetmegnevezés van vagy nincs, felekezeti kapcsolatháló van vagy nincs stb.), másfelől rendkívüli részletességgel adja meg a szociológiai hátteret.

Elérhetőség: nagy.peter.tibor2014@gmail.com

Révay Edit (Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola és Semmelweis Egyetem
Rehabilitációs Klinika)

Plébániai közösségek a közösségek krízisének idején

Már-már unalomig idézett megállapítás, hogy a közösségek krízisének évszázadát éljük. Az individualizáció mellett ugyanakkor érzékelhető a civil és egyházi közösségi mozgalmak jelenléte és bizonyos mértékű erősödése, a megnövekedett személyes tér és autonómia igénye mellett a közösséghez tartozás vágya. A közösségek egyszerre lehetnek a béke és a békétlenség, a befogadás és az elzárkózás színterei. Online kérdőíves felmérésünkben főként arra kerestük a választ, hogy hogyan működnek a plébániák és azokon belül a kisközösségek a mai magyar katolikus egyházban, hová kötődnek a hívek és miért. Arra is válaszokat kerestünk, hogy mitől válhatnak élhetővé, vonzóvá a közösségek, illetve, ha nem azok, akkor mi hiányzik ahhoz, hogy annak éljük meg őket. Egy vallási alapon szerveződő közösség működése, a közösséggel szembeni elvárások, vágyak értelmezésének interdiszciplináris megközelítése, pasztorálteológiai, szociálpszichológiai és vallásszociológiai elméleti keretbe ágyazva közelebb vitt és visz minket kérdéseink pontosításához és a válaszok kereséséhez.

Elérhetőség: revay.edit@sapientia.hu

Rosta Gergely (Pázmány Péter Katolikus Egyetem)

A 2022-es magyarországi népszámlálás vallásra vonatkozó adatai

Elérhetőség: rosta.gergely.laszlo@gmail.com

Szilágyi Edit – Pusztai Gabriella (Debreceni Egyetem)

Hátránykompenzáció a közösségteremtés eszközeivel – a tanárok, a hitoktatók, a lelki vezetők és a szülők kooperációja a magyarországi Kolping középiskolákban

A felekezeti iskolák nemzetközi és hazai népszerűségének az oka korábbi kutatások szerint, hogy mind a tehetséggondozást, mind a hátrányos helyzetű tanulók felzárkóztatását nagyobb sikerrel végzik egyéb szektorok intézményeivel szemben (Pusztai, 2001, Fényes, 2004, Imre, 2004, Mayer, 2006, Jeynes, 2012, Pusztai, 2014, Bacskai, 2015, Major, et al., 2022). Noha, több tanulmány is rámutat az egyházi iskolák elmúlt években tapasztalt tanulói szegregációjára, amely miatt az alacsony társadalmi státusú diákok kimaradnak a felekezeti oktatásból (Jennings, 2004, Harel & Berger, 2018, Fejes & Szűcs, 2019). A Kolping iskolák, amelyből Magyarországon 6 alapfokú és 8 középiskola működik, „az utolsó utáni esély iskolájaként” vállalják a hátrányos helyzetű fiatalok felzárkóztatását (Szilágyiné, 2005, KOSZISZ, 2022). Az intézményi dokumentumokban a tanárok, a lelki vezetők és a hitoktatók együttműködését, valamint a szülők bevonását nevezik meg a közösségépítés eszközeinek, amely segítségével az iskolában maradásra ösztönzik a diákokat (a KOSZISZ középiskoláinak Pedagógiai Programjai szerint), akik ennek köszönhetően megállhatják majd a helyüket a munkaerőpiacon. Az általunk végzett szektorközi kérdőíves vizsgálat során kiderült, hogy a Kolping diákok számára az osztályfőnök és a lelki vezető személye meghatározó a tanulmányi eredményesség során, valamint a tanulók jobban kötődnek a tanárukhöz más iskolák diákjaihoz képest.

Kulcsszavak: Kolping pedagógia, nevelésközpontú középfokú oktatás, hátránykompenzáció, esélyteremtés

Elérhetőség: edithszil@gmail.com

Vancsó Anna (Eötvös Loránd Tudományegyetem)

A kereszténység összetett fogalmi keretének vizsgálata a formális politikai szférában

Az előadás első felében röviden felvázolom a doktori kutatásom célját és módszerét. A vizsgálat során 27 évnyi, a kereszténység fogalmát megemlítő parlamenti beszéd tartalom- és diskurzuselmzését végeztem el. A kutatás során szerettem volna feltérképezni, hogy milyen jelentéstartalmak kapcsolódnak ehhez a fogalomhoz, ezek miként járnak együtt vagy éppen válnak el egymástól, és mindezek a folyamatok mely témákhoz kapcsolódnak, vagy épp milyen témákról váltak le a 27 év alatt. A kereszténység fogalmi kerete mellett azt is vizsgáltam, hogy a politikai szövegekben megjelennek-e a vallással foglalkozó/vallásosságot leíró, értelmező szociológiai elméletek, amelyekkel megérteni próbáljuk a vallás társadalmi szerepének változását. Legyen szó individualizációról, privatizációról, vagy éppen a vallás köztérben való megjelenésének alakulásáról; de továbbra is a kereszténység fogalmi keretével a középpontban.

Az elemzés során láthatóvá vált, hogy a kereszténység fogalmának politikai értelmezése is állandóan változik, reflektálva vagy épp inkább előrevetítve annak lehetséges társadalmi szerepét. A politikai térben történő kereszténység-fogalom legitimációs szerepet játszik a hatalmi rendszerek fenntartásában vagy épp megdöntésében, ennek módjait szeretném a diskurzuselmzés eredményei alapján az előadás második felében bemutatni.

Elérhetőség: vancsoanna@gmail.com

Program

10:00-10:15: Megnyitó

10:20-11:50:

1. Gereben Ferenc: Beszélgetés az *Elszálltak már, hajh, az évek... Egy pannonhalmi osztályközösség életútja 1956-tól 2021-ig* c. könyvéről
2. Kamarás István OJD: Vallásosság és előítéletesség
3. Révay Edit: Plébániai közösségek a közösségek krízisének idején

12:00-13:30:

1. Gyurgyík László: Szlovákia lakossága felekezeti összetételének alakulása a (cseh)szlovák népszámlálási adatok alapján, különös tekintettel a szlovákiai magyarságra és felekezeten kívüliekre
2. Nagy Péter Tibor: Népszámlálás és felekezetszociológia
3. Rosta Gergely: A 2022-es magyarországi népszámlálás vallásra vonatkozó adatai
4. Heidl Sára Eszter: Megmagyarázhatatlan élmények kutatása és értelmezése

13:30-14:30: Ebéd

14:30-16:00:

1. Máté-Tóth András: Az irgalom kultúrájának társadalmi relevanciája
2. Szilágyi Edit: Hátránykompenzáció a közösségteremtés eszközével – a tanárok, a hitoktatók, a lelki vezetők és a szülők kooperációja a magyarországi Kolping középiskolákban
3. Demeter-Karászi Zsuzsanna: A felekezeti felsőoktatás intézményi kultúrája hallgatói perspektívából

16:15-17:45:

1. Vancsó Anna: A kereszténység összetett fogalmi keretének vizsgálata a formális politikai szférában
2. Bíró Emese és Török Emőke: Nők a lelkeszi pályán
3. Hegedűs Rita: Önkéntesek vallásossága, vallásosok önkéntessége

17:45-18:00: Zárszó